

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ในเขตภาคกลางปริมณฑล

The Community Participation in Development of Cultural Tourist Site
in the Periphery Central Region

พระสุขุม สุขวฑฒโก

Phra Sukhum Sukhavattako

พระมหาธำรงค์ ฐิตปุณฺโญ

Phramaha Thamrong Thitapungko

พระสุวรรณ สุขเมธปุณฺโญ

Phra Suwan Sumatapunyo

ชนมกร ประไกร

Chanomkorn Prakai

บัญชา ธรรมบุตร

Bancha Thamabut

ณทิพรดา ไชยศิลป์

Natiprada Chaisin

มงคล สารินทร์

Mongkol Sarin

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University

E-mail : sumatchi9@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 2 มีนาคม 2564

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 3 สิงหาคม 2564

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 สิงหาคม 2564

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริมณฑล 2) สร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาค

กลางปริมณฑล เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ตัวแทนชุมชน 8 ชุมชนๆ ละ 5 รูป/คน

ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของสภาพของแหล่งท่องเที่ยวไม่ค่อยได้รับการฟื้นฟู ปล่อยให้ทรุดโทรมเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ไม่ค่อยได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาครัฐและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมากนัก บางแห่งแทบจะไม่มีคนรู้จัก แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมีปัญหาด้านภัยธรรมชาติ ปัญหาด้านการคมนาคม และปัญหาด้านความสะดวก สรุปตามองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวิเคราะห์ปัญหา เลือกรื้อแก้ปัญห การตัดสินใจในปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวก็ยังไม่ชัดเจน เพราะประชาชนไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วมมากนัก แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมอบเรื่องการแก้ปัญหาและการตัดสินใจในการที่จะแก้ไข ปรับปรุงพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้กับผู้ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ซึ่งไม่ใช่คนในชุมชน 2) ด้านการดำเนินงานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การปฏิบัติงาน การแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่เหมาะสม การดำเนินการตามแผนงาน ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ค่อยเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การรับผลประโยชน์เป็นสิ่งที่ชุมชนคาดหวังจะได้รับจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ผลประโยชน์ต้องเป็นเรื่องของชุมชนมากกว่าจะเป็นผลประโยชน์ส่วนบุคคล ผลประโยชน์ของชุมชนยังมีน้อย ส่วนมากจะเป็นผลประโยชน์ส่วนบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง 4) ด้านการประเมินผล ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลน้อย การวางนโยบายในการพัฒนามีน้อยมาก บางแห่งไม่มีการสืบค้นข้อมูลของท้องถิ่น ขาดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ไม่มีส่วนร่วมในการเสนอผลการปฏิบัติงานและแนวคิดในการปรับปรุง องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการสังเคราะห์จากเอกสาร การลงพื้นที่และการสัมภาษณ์เชิงลึก จึงได้รูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือ “ROBP: MODEL”

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของชุมชน, การพัฒนา, แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, ภาคกลางปริมณฑล

ABSTRACT

This research aims (1) to study the conditions and problems of cultural tourist site in the periphery central region, and (2) to create a model of the community participation in development of cultural tourist site in the periphery central region. It is a qualitative research by an in-depth interview method. The sample of this study included the representatives of eight communities with five participants each.

The research results found that problem backgrounds of cultural tourist sites were lack of maintenance, restoration, and deterioration from the responsible government agencies, and some were being unknown. Some attractions had problems with natural disasters, transport problems, and sanitation.

The four aspects of participation are summarized follows: (1) less community involvement in problem analysis, solution decision making on the problems in the tourist attractions led to uncertainty. A budget sponsor made solution decisions and improvement plans of tourist

attractions which were not meet the communities' needs or interests. (2) Execution of cultural tourism site development, the communities rarely participated in the operation, performance, desirable solving problems, mutual implementation of the plans, and had no confidence in potential of their community. (3) The participation in benefiting from cultural tourism sites, the communities expected benefits from tourism development and that benefits must belong to community rather than personal interests or any group. (4) The evaluation of cultural sites, the communities had both less participation in evaluation and policy making. Some local tourist information was unprovided. There were lack of discussion and participating in the presentation of performance and improvement ideas. The new body of knowledge gained from this research was a synthesis from some documents, field trips and in-depth interviews. The suitable model for the development of cultural tourist site is "ROBP: MODEL".

Keyword: The community participation, Development, The cultural tourist site, The Periphery Central Region

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์ อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้กับประเทศไทยจำนวนมาก จึงทำให้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่การขยายตัวนั้นกลับส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมจึงเกิดแนวคิดใหม่ของการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุดต่อแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ดำเนินไปพร้อมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ต้องมีการจัดการที่ดีจึงจะทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มในแหล่งท่องเที่ยว

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ฉบับที่ 5 (2545) ได้ระบุถึงการมีส่วนร่วม (Participation) ว่าเป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งในหลักธรรมาภิบาลเรียกว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยอิสระและเต็มใจ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะด้วยการแสดงความคิดเห็นการไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติหรืออื่นๆ จากข้อความข้างต้นพอสรุปได้ว่า นอกจากนั้น "การมีส่วนร่วม" ยังหมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคลากรและชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญต่างๆ ของชุมชนสาระสำคัญของการมีส่วนร่วม ต้องเป็นการมีส่วนร่วมของทั้งประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐในการบริหารงาน เพื่อให้เกิดความคิดริเริ่มและพลังงานการทำงานที่สอดคล้องกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายในการให้บริการประชาชน

นอกจากนั้นยังมีนักวิชาการบางท่านได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ ถวิลวดี บุรีกุล (2543) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมที่นำมาประมวลเป็นระดับไว้ได้อีกที่น่าสนใจ โดยถวิลวดี ได้ทำวิจัยเรื่อง

แนวคิดการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย และได้ข้อสรุปถึงกระบวนการมีส่วนร่วม ควรจะมีลำดับขั้นประกอบไปด้วยการให้ข้อมูล การเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน การปรึกษาหารือการวางแผนร่วมกัน การร่วมปฏิบัติและการควบคุมติดตามโดยประชาชน โดยเป็นการเริ่มจากการสื่อสารทางเดียว ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลแต่เพียงอย่างเดียวไปจนถึงสื่อสารสองทางที่เป็นการปรึกษาหารือ ร่วมคิด ร่วมวางแผนและเมื่อสื่อสารกันเข้าใจตรงกันแล้วจึงเป็นการร่วมทำและในที่สุดเป็นการร่วมติดตามควบคุม ซึ่งนับเป็นขั้นตอน ของการมีส่วนร่วมสูงสุด

แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่วนหนึ่งตั้งอยู่ในชุมชน มีความสำคัญต่อการพัฒนาจากระดับชุมชนท้องถิ่น จนถึงระดับประเทศ หากได้รับการพัฒนาที่เหมาะสมโดยชุมชนมีส่วนร่วม ชุมชนควรจะเป็นผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เมื่อได้รับการพัฒนาที่เหมาะสมย่อมจะนำไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญ ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวและสามารถทำกิจกรรมร่วมกันกับชุมชน ในที่สุดก็จะนำไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศในอนาคตต่อไป

แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริณทล 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดสมุทรปราการ เป็นจำนวนมาก บางแห่งได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ น่าจะศึกษาแนวทางจากแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักของประเทศและนานาชาติได้ในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริณทล

2. เพื่อสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริณทล

3. ขอบเขตของการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

1. ด้านเนื้อหา ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริณทล ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการตัดสินใจ ด้านการปฏิบัติ ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการติดตามประเมินผล

2. ด้านประชากรที่วิจัย ได้แก่ ประชากรในเขตภาคกลางปริณทล 4 จังหวัด คือ 1) จังหวัดนครปฐม ได้แก่ ตลาดน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน และชุมชนบ้านศาลาดิน อำเภอพุทธมณฑล 2) จังหวัดนนทบุรี ได้แก่ เกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด และชุมชนปลายบาง อำเภอบางกรวย 3) จังหวัดสมุทรปราการ ตลาดโบราณบางพลี อำเภอบางพลี และชุมชนวัดพระสมุทรเจดีย์ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ 4) จังหวัดปทุมธานี ชุมชนเจดีย์หอย อำเภอลาดหลุมแก้ว และชุมชนวัดท้ายเกาะ อำเภอสามโคก การวิจัยครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ตัวแทนชุมชนด้านการท่องเที่ยวในชุมชน 8 ชุมชนๆ ละ 5 คน รวม 40 คน

3. ขอบเขตด้านสถานที่ เป็นการวิจัยในเขตพื้นที่ภาคกลางปริมณฑล 4 จังหวัด คือ 1) จังหวัดนครปฐม ได้แก่ ตลาดน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน และชุมชนบ้านศาลาดิน อำเภอพุทธมณฑล 2) จังหวัดนนทบุรี ได้แก่ เกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด และชุมชนปลายบาง อำเภอบางกรวย 3) จังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ ตลาดโบราณบางพลี อำเภอบางพลี และชุมชนวัดพระสมุทรเจดีย์ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ 4) จังหวัดปทุมธานี ได้แก่ ชุมชนเจดีย์หอย อำเภอลาดหลุมแก้ว และชุมชนวัดท้ายเกาะ อำเภอสามโคก

4. ระยะเวลาที่ทำการวิจัย ใช้เวลา 1 ปี ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2562 ถึง 30 กันยายน 2563

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงสภาพและปัญหาของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริมณฑล

2. ได้รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริมณฑล

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน โดยประกอบไปด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการตัดสินใจ ด้านการปฏิบัติ ด้านการรับผลประโยชน์และด้านการติดตามประเมินผล

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาโดยประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว และรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมาซึ่งประกอบด้วย งานประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คน อาหาร การแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ชนเผ่า

ภาคกลางปริมณฑล หมายถึง จังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีอาณาเขตของจังหวัดติดกับกรุงเทพมหานคร ซึ่งประกอบไปด้วย 4 จังหวัด คือ 1) จังหวัดนครปฐม ได้แก่ ตลาดน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน และชุมชนบ้านศาลาดิน อำเภอพุทธมณฑล 2) จังหวัดนนทบุรี ได้แก่ เกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด และชุมชนปลายบาง อำเภอบางกรวย 3) จังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ ตลาดโบราณบางพลี อำเภอบางพลี และชุมชนวัดพระสมุทรเจดีย์ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ 4) จังหวัดปทุมธานี ได้แก่ ชุมชนเจดีย์หอย อำเภอลาดหลุมแก้ว และชุมชนวัดท้ายเกาะ อำเภอสามโคก

สภาพและปัญหา หมายถึง สถานการณ์หรือปรากฏการณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งที่เป็นอุปสรรค สิ่งที่เป็นความยากลำบาก สิ่งที่เป็นข้อขัดข้องของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในเขตภาคกลางปริมณฑล

รูปแบบการมีส่วนร่วม หมายถึง แบบแผน และกระบวนการของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริมณฑล

6. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริมณฑล ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ให้ครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. ประชากรที่ศึกษา ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือประชาชนที่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในเขตภาคกลางปริมณฑล 4 จังหวัด ประกอบด้วย (1) จังหวัดนครปฐม ได้แก่ ตลาดน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน และชุมชนบ้านศาลาดิน อำเภอพุทธมณฑล (2) จังหวัดนนทบุรี ได้แก่ เกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด และชุมชนปลายบาง อำเภอบางกรวย (3) จังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ ตลาดโบราณบางพลี อำเภอบางพลี และชุมชนวัดพระสมุทรเจดีย์ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ และ (4) จังหวัดปทุมธานี ได้แก่ ชุมชนวัดเจดีย์หอย ตลาดหลุมแก้ว และชุมชนวัดท้ายเกาะ อำเภอสามโคก จำนวนชาวบ้านใน 4 จังหวัด ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 8 แห่ง ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงชุมชนละ 5 รูป/คนได้กลุ่มประชากรทั้งหมดจำนวน 40 รูป/คน จากนั้นจึงลงพื้นที่สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์

2. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการแบ่งข้อมูลที่ใช้ได้ ดังนี้ 1) สืบหาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ พร้อมทั้งข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ คือทฤษฎี แนวคิด งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้องเช่น ตำรา หนังสือ วารสาร บทความ งานเขียน เป็นต้น 2) นำข้อมูลที่ได้มาจัดประเภท วิเคราะห์ อธิบายความ ตีความแล้วนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย 3) ขอคำแนะนำปรึกษาและความเห็นจากคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการและจากผู้เชี่ยวชาญ 4) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

4. การสร้างและทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยสร้างขึ้นโดยผู้วิจัย เองภายใต้กรอบแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หรือนิยามศัพท์ปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมุติฐานการวิจัย โดยใช้คำถามแบบปลายเปิด เมื่อสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเสร็จแล้ว ได้ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหา เพื่อหาความตรงของเนื้อหา (Content Validity) จากนั้นนำความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่เสนอแนะไว้มาแก้ไข และนำไปทดลองกับกลุ่มประชากรที่มีคุณลักษณะที่คล้ายกันกับประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เมื่อผลที่ได้จากการทดลองแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแล้ว จากนั้นจึงได้นำแบบสัมภาษณ์ มาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์แล้วจึงนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มประชากร

5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ดังนี้ 1) สืบหาจำนวนประชากรในชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง เพื่อให้รู้จำนวนที่แน่ชัด คัดเลือกกลุ่มประชากรเพื่อสัมภาษณ์ 2) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย 3) เมื่อได้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกลับคืนมานำมาตรวจสอบความสมบูรณ์และจัดระเบียบข้อมูล

6. การตรวจสอบข้อมูล ขั้นตอนการตรวจสอบข้อมูลความเป็นไปได้ คณะผู้วิจัยมีการตรวจสอบความแม่นยำ (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) ของข้อคำถามภาคสนามทุกครั้งที่เก็บข้อมูล ด้วยการดูว่าข้อคำถามได้สื่อความหมายตรงตามที่ต้องการหรือไม่ ทดสอบกับสภาพแวดล้อมและข้อมูลอื่น ที่มีอยู่เดิมจากแหล่งอื่นๆ ในลักษณะทดสอบตามวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อจะได้ข้อมูลที่มีความแม่นยำและมีความน่าเชื่อถือได้มากที่สุด จากการสังเกตพฤติกรรม การสัมภาษณ์ของข้อมูลประชากร ด้วยการตรวจสอบข้อมูลในด้านต่างๆ ดังนี้ 1) ตรวจสอบข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยให้บุคคลที่เกี่ยวข้องหรือผู้ให้ข้อมูลหรือหลักฐานต่างๆ จากภาคสนามที่วิจัยตรวจสอบความถูกต้องของหลักฐานข้อมูล 2) ตรวจสอบด้วยกลุ่มที่เกี่ยวข้องหรือกลุ่มเพื่อนักวิจัย (Peer Examination) โดยให้ข้อมูลและรายละเอียด แสดงความคิดเห็นวิจารณ์ ตลอดถึงการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักฐานและข้อมูล แบบแผนที่ เป็นแก่นสารที่ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ ได้จากข้อมูลหลักฐานที่เก็บไว้ รวบรวมได้จากสนามการวิจัย 3) ทำการตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องด้วยวิธีสามเส้า (Triangulation Method) คือ (1) ความแตกต่างของผู้ให้ข้อมูล (2) ความแตกต่างด้านพื้นที่ให้ข้อมูล (3) ความแตกต่างของเวลาที่ให้ข้อมูล ซึ่งเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ข้อมูลตรงกันหรือไม่ ถ้าไม่ตรงกัน จำเป็นต้องหาข้อมูลจนได้ข้อยุติในลักษณะเดิมในทุกประเด็นของคำถาม

7. การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้าจากเอกสาร การสัมภาษณ์ มาทำการสังเคราะห์เชิงเนื้อหาด้วยการจัดเรียงโดยแบ่งออกเป็น ส่วนๆ หรือเป็นประเภทให้อยู่ในหมวดเดียวกัน ซึ่งจำแนกเป็นข้อมูลเพื่อตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามลักษณะข้อมูล หลังจากนั้นก็นำข้อมูลมาวิเคราะห์และแปลความหมาย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และวิเคราะห์จากบุคคลที่ได้ทำการสัมภาษณ์แล้วนำสาระสำคัญที่เหมาะสมมาสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

7. ผลการวิจัย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริมณฑล จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ไว้ 8 แห่ง คือ ตลาดน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน และชุมชนบ้านศาลาดิน อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด และชุมชนปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ตลาดโบราณบางพลี อำเภอบางพลี ชุมชนวัดพระสมุทรเจดีย์ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ชุมชนวัดเจดีย์หอย ลาดหลุมแก้ว และชุมชนวัดท้ายเกาะ อำเภอสามโคกจังหวัดปทุมธานี

สภาพปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของสภาพของแหล่งท่องเที่ยวไม่ค่อยได้รับการฟื้นฟู ปล่อยให้ทรุดโทรมเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ไม่ค่อยได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาครัฐและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมากนัก บางแห่งแทบจะไม่ค่อยมีคนรู้จัก มีบ้างที่เคยเป็นที่ได้รับความนิยมของนักท่องเที่ยว แต่ในรอบหลายปีที่ผ่านมา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้เสื่อมความนิยมลงไปมาก เพราะมีการท่องเที่ยวทางเลือกอื่นที่น่าสนใจมากกว่า เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือแม้แต่การท่องเที่ยวที่เข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชน อยู่อาศัยในชุมชน เหมือนกับนักท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดำเนิน

ชีวิตเหมือนกับเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวที่ตนเข้าไปพักพาอาศัย และทำตัวให้กลมกลืนกับสังคม จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การท่องเที่ยวประเภทวันเดียวเข้าไปเย็นกลับก็มีมากขึ้น ส่วนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น มักจะมีในช่วงของการมืงานเทศกาล บางแห่งยังคงรักษาบทบาทของการท่องเที่ยวไว้ได้

แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมีปัญหาด้านภัยธรรมชาติคือน้ำท่วม ซึ่งแม้จะพยายามแก้ปัญหาแล้ว แต่ก็ยังคงแก้ไขไม่ได้อย่างยิ่งย่น แก้ได้เพียงบางช่วงเวลาเท่านั้น ส่วนด้านการเข้าถึงคือถนนหนทาง แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งเข้าถึงยากมาก มีปัญหาด้านการคมนาคม ถนนไม่ได้รับการซ่อมแซม รถโดยสารไม่ค่อยมีแหล่งท่องเที่ยวจึงไม่ค่อยได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้น นอกจากนักท่องเที่ยวที่ตั้งใจมาศึกษาแหล่งเที่ยวนั้นจริงๆ แต่เมื่อเข้าไปยังสถานที่แล้วที่พิก สิ่งอำนวยความสะดวกก็ยังไม่ค่อยเพียงพอ ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปริมาณที่มากได้

ด้านสถานที่ก็ยังมีปัญหาด้านความสะอาดบางแห่งมีขยะมากทำให้ไม่น่าดู อีกอย่างด้านความปลอดภัยก็ยังไม่มีการรับรองได้ ยิ่งนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเรื่องของความปลอดภัยต้องมีความมั่นใจได้ว่า เมื่อเขาเข้ามาแล้วต้องปลอดภัย มาอย่างสะดวก อยู่อย่างมีความสุขและกลับไปอย่างปลอดภัย สรุปตามองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวิเคราะห์ปัญหา เลือกรื้อแก้ปัญห การตัดสินใจในปัญหาต่างๆ ที่เกิดในแหล่งท่องเที่ยวก็ยังไม่ชัดเจน เพราะประชาชนไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วมในประเด็นเหล่านี้ แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมอบเรื่องการวิเคราะห์ปัญหา การหาวิธีแก้ปัญห และการตัดสินใจที่จะแก้ไข ปรับปรุงพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้กับผู้ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ซึ่งไม่ใช่คนในชุมชน เมื่อเกิดปัญหาก็ทอดทิ้ง บางครั้งผลึกความรับผิดชอบให้กับชุมชน

ด้านการดำเนินงานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนไม่ค่อยมีการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การปฏิบัติงาน การแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่เหมาะสม ดำเนินการตามแผนงาน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมาย ยังอยู่ในลักษณะของต่างฝ่ายต่างทำ ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ค่อยมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในวัด บางแห่งเป็นโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติ การที่จะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต้องขออนุญาตจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ จะทำการฟื้นฟู ปรับปรุงตกแต่งก็ต้องขออนุญาต ซึ่งบางครั้งต้องใช้เวลาอย่างมาก ครั้นจะดำเนินการเองก็ผิดต่อกฎระเบียบ ผิดกฎหมาย

ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนได้รับผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ส่วนผลประโยชน์ของชุมชนยังมีน้อย ส่วนมากจะเป็นผลประโยชน์ส่วนบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การรับผลประโยชน์เป็นสิ่งที่ชุมชนคาดหวังว่าจะได้รับ ผลประโยชน์ต้องเป็นเรื่องของชุมชนมากกว่าจะเป็นผลประโยชน์ส่วนบุคคล แต่ในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวกลับเป็นเพียงคนบางกลุ่ม ประชาชนได้รับผลประโยชน์น้อยมาก มีเพียงผู้ที่ประกอบอาชีพทางด้านธุรกิจการค้าพอได้รับผลประโยชน์จากการขายสินค้าบ้าง หากมีนักท่องเที่ยวเข้ามามาก็ได้รับผลประโยชน์มาก ส่วนประชาชนซึ่งเป็นผู้ที่ควรได้รับผลประโยชน์โดยตรงกลับมีน้อย

ด้านการประเมินผลแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การวางนโยบายในการพัฒนามีน้อยมาก บางแห่งไม่มีแหล่งสืบค้นข้อมูลของท้องถิ่น ขาดการการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ไม่มีส่วนร่วมในการเสนอผลการปฏิบัติงานและแนวคิดในการปรับปรุง

การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล แม้จะเป็นงานที่เป็นไปในลักษณะของวิชาการ แต่จริงๆ แล้วการประเมินผล คือ งานที่ประมวลผลจากสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน แต่ละเดือนและในแต่ละปี วิเคราะห์อะไรคือจุดแข็ง อะไรคือจุดอ่อน โอกาสอยู่ที่ไหน และปัญหาอุปสรรคคืออะไร จากนั้นก็นำมาวิเคราะห์ เพื่อนำไปแสวงหาแนวทางในการพัฒนาที่เหมาะสม นำไปสู่การวางนโยบายในการพัฒนาในครั้งต่อไป

สรุปสภาพปัญหาของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลาง ปริมาณสรุปได้คือ 1) ประชาชนในพื้นที่ไม่มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา ไม่ได้ร่วมเสนอวิธีการที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) ประชาชนไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินการ การปฏิบัติการ การตรวจสอบและการแก้ไขปัญหา ขาดการวางแผนการบริหารจัดการที่ดี 3) ประชาชนในพื้นที่ไม่ได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวเท่าที่ควรจะเป็น 4) ไม่มีการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคอย่างแท้จริง จึงไม่มีนโยบายในการพัฒนาในแต่ละปี

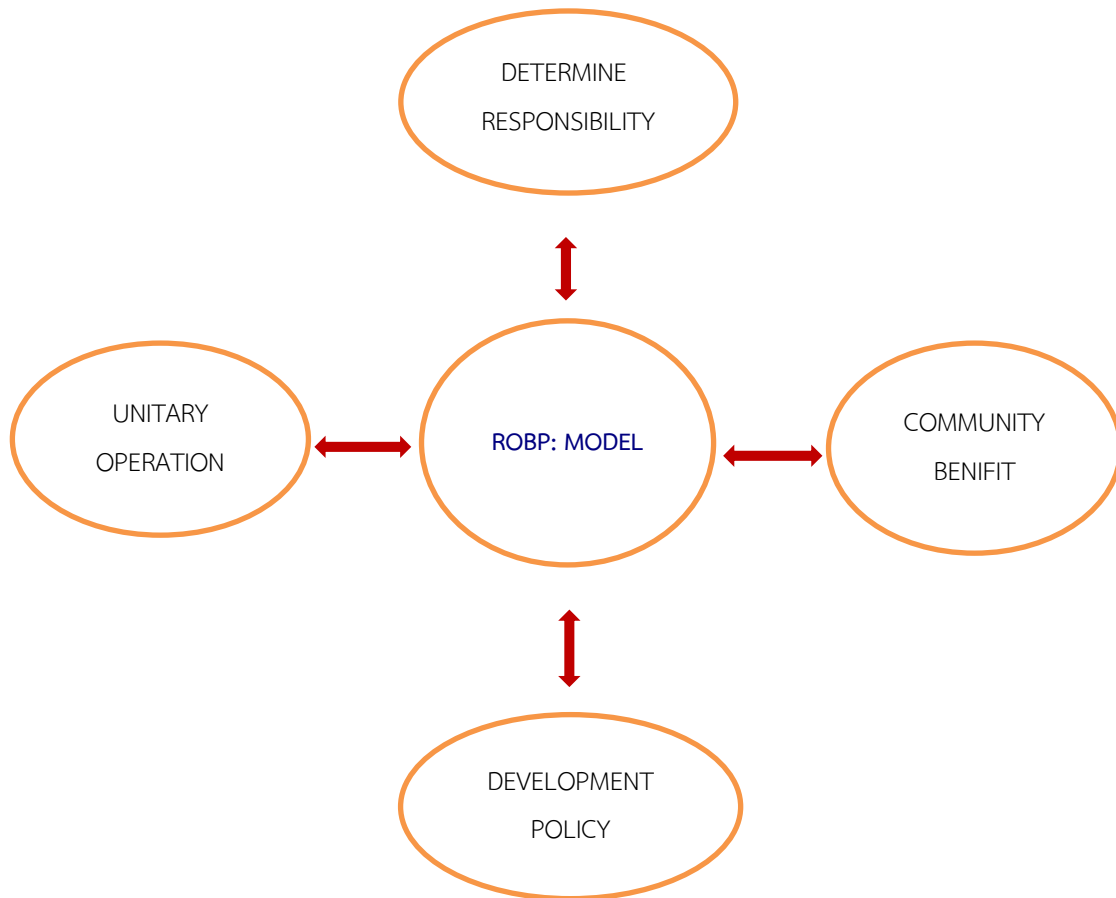
8. อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริมาณลดลง เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวมีความแตกต่างกัน บางแห่งเป็นงานประเพณี บางแห่งเป็นวัฒนธรรม บางแห่งเป็นโบราณสถาน บางแห่งเป็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน บางแห่งเป็นอาหาร การแต่งกาย ภาษา สินค้าพื้นเมือง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงมีวิธีการที่แตกต่างกัน ตามบริบทของสถานที่นั้นๆ

แหล่งท่องเที่ยวในเขตภาคกลางปริมาณส่วนหนึ่งถูกปล่อยทิ้งร้างจนกลายเป็นซากปรักหักพัง ไม่มีการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ แต่หลายแห่งจะสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาทดแทนสิ่งเก่า กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่อยู่บนแหล่งท่องเที่ยวเก่า คุณค่าและสาระความเป็นวัฒนธรรมก็ถูกเปลี่ยนไปจนกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ กลายเป็นการหลอกลวงของเก่า แต่มาขายในของใหม่ ถ้าจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวก็น่าจะเป็น ไม่หลงของเก่า ไม่เมาของใหม่ ต้องฟื้นฟูรักษามรดกจากรากฐานดั้งเดิม แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งดำเนินการ โดยภาครัฐและเอกชนซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ ผู้บริหารมาทำงานตามวาระการดำรงตำแหน่ง เมื่อหมดวาระ ผู้บริหารชุดใหม่ก็ไม่ค่อยสานงานต่อ บางแห่งยังทำการชุดคันไม่เสร็จก็มี ถ้าให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ก็จะเป็นเหมือนพวกเขาเป็นเจ้าของร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ใครถนัดในทางไหน ก็ทำตามที่ตนมีความชำนาญ บางคนผลิตสินค้าพื้นเมือง บางคนทำอาหาร ทำขนมแบบดั้งเดิมมีเฉพาะในพื้นที่ ซึ่งขยายเป็นธุรกิจได้ในอนาคต ผลิตภัณฑ์บางอย่างขายได้ทั่วโลก และประการสุดท้ายเมื่อแหล่งท่องเที่ยวมีจุดเด่นเฉพาะของแต่ละก็ต้องทำการประชาสัมพันธ์ให้คนทั้งโลกได้รู้จักและรับรู้ว่ามีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแห่งนี้ พวกเขาจะได้ประโยชน์ มาดูอะไร จะได้อะไรเป็นของฝากสื่อประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน คือ สื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเข้าถึงคนได้ทั่วโลกในเวลาเพียงไม่กี่นาทีเท่านั้น

เมื่อประมวลผลจากผลการวิจัยแล้ว สามารถนำมาสร้างเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริมณฑล โดยสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย สร้างเป็นรูปแบบได้ดังนี้ “ROBP : MODEL” ย่อมาจากภาษาอังกฤษ คือ

1. Determine Responsibility
2. Unitary Operation
3. Community Benefits
4. Development Policy

1. R มาจากคำว่า Determine Responsibility หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในปัญหาต่างๆ การวางนโยบายในการพัฒนา ชุมชนมีส่วนร่วมในตัดสินใจร่วมกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน

2. O มาจากคำว่า Unitary Operation การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การปฏิบัติงาน การแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่เหมาะสม ดำเนินการตามแผนงาน มีความเชื่อมั่นในมีศักยภาพของชุมชน และการดำเนินงานนั้นจะต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

3. B มาจากคำว่า Community Benefits ชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม และผลประโยชน์ส่วนบุคคล และผลประโยชน์นั้นต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของชุมชน

4. P มาจากคำว่า Development Policy หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมีส่วนร่วมในการประเมินผล มีส่วนร่วมในงานในการให้ข้อมูล มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเสนอผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนการเสนอแนวคิดในการปรับปรุงและแก้ไขงานต่างๆ ให้ดียิ่งขึ้น และมีการวางนโยบายในการพัฒนาในปีต่อไป

1. Determine Responsibility หมายถึง การมีส่วนร่วมในวิเคราะห์ปัญหา เลือกวิธีแก้ปัญหาที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในปัญหาต่างๆ และเมื่อเกิดปัญหาใหม่ขึ้นมาจะต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน ปัญหาในแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน บางแห่งมาจากบริบททางธรรมชาติ เช่น ปัญหาน้ำท่วม บางแห่งมาจากการติดขัดในการขออนุญาตพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจากหน่วยงานหรือองค์ที่มีอำนาจในการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ ในการพัฒนาจะต้องมีกระบวนการที่ซับซ้อน ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกระทำโดยส่วนเดียวอาจจะทำให้เกิดผลเสียแก่แหล่งท่องเที่ยวได้ บางแห่งมีปัญหาด้านการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีที่ถูกลืมเลือนไปแล้ว ต้องฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพที่พร้อมจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เบื้องต้นชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาว่าปัญหาอยู่ตรงไหน อะไรที่เป็นจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว ถ้าจะฟื้นฟูให้กลับมาให้ได้รับความนิยมอีกครั้งจะทำอย่างไร จากนั้นจึงเลือกวิธีการในการแก้ปัญหาว่าจะแก้ตรงไหน อาจจะใช้วิธีการทั่วไปคือตั้งคำถามว่าอะไรคือปัญหา สาเหตุมาจากอะไร วิธีการในการแก้ปัญหาคืออะไร ถ้าแก้ไขปัญหาก็เป็นอย่างไร อะไรคือสิ่งที่ประชาชนในชุมชนควรจะได้รับ ต้องระดมสมองจากทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนนักท่องเที่ยว เมื่อพบอุปสรรคปัญหา เลือกวิธีแก้ที่เหมาะสมแล้ว จึงเข้าสู่กระบวนการในการตัดสินใจร่วมกัน การฟังเสียงส่วนมากก็เหมือนกับทุกคนเป็นผู้มีส่วนร่วมเห็นร่วมกัน และนำไปสู่ความรับผิดชอบร่วมกัน เมื่อเกิดปัญหาใหม่ก็ใช้วิธีการแบบเดิมวิเคราะห์ปัญหา เลือกวิธีแก้ปัญหา และร่วมกันในการตัดสินใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ และคณะ (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า การท่องเที่ยวตามข้อมูลพื้นฐานของชุมชนอโยธยา มีศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว 3 องค์ประกอบ คือ มีศักยภาพ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว มีศักยภาพด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และมีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้กระบวนการศึกษาการมีส่วนร่วม 5 องค์ประกอบ พบว่า ด้านความภาคภูมิใจต่อชุมชนและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ประชาชนมีความภาคภูมิใจในแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากเห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดเศรษฐกิจที่มั่นคงภายในชุมชน ประชาชนทุกคนจึงมีหน้าที่เป็นหูเป็นตาสอดส่องความเรียบร้อยของชุมชน และการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวต่างๆ ด้านการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา ประชาชนมีบทบาทหน้าที่น้อยเนื่องจากการจัดการและการวางแผนส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานรัฐและผู้นำชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยเนื่องจากการบริหารจัดการมีเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวและหน่วยงานท้องถิ่นภาครัฐดูแล ด้านการแบ่งปันประโยชน์และกระจายรายได้ คนในชุมชนส่วนหนึ่งรับจ้างขายสินค้าหรือรับจ้างผลิตสินค้าจำหน่ายให้กับร้านค้าในตลาดน้ำ และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน ประชาชนมีส่วนร่วมในการลงมติในที่ประชุมตามโอกาสที่มีการเรียกประชุมของหมู่บ้าน

2. Unitary Operation การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การปฏิบัติงาน การแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่เหมาะสม ดำเนินการตามแผนงาน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมาย โดยมีความเชื่อมั่นในชุมชนว่ามีศักยภาพเพียงพอในปฏิบัติงาน และการดำเนินงานนั้นจะต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน การดำเนินงาน การปฏิบัติงานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมื่อทราบถึงปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวแล้ว เลือกวิธีการในแก้ปัญหาที่เหมาะสมถึงขั้นตอนการลงมือปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ว่าจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวไปในทิศทางไหน จะฟื้นฟูอนุรักษ์หรือเปลี่ยนวิถีของแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางใหม่ที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวิทยาการ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ หรือจะรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม วัตถุประสงค์ต้องชัดเจนและทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงานว่าใครจะทำอะไร ใครมีหน้าอะไร ผู้นำชุมชนจะต้องประชุมปรึกษาหารือเพื่อแบ่งหน้าที่กันไปดำเนินงานตามที่ตนได้รับมอบหมาย เช่น พ่อค้าแม่ค้าจะผลิตสินค้าอะไร ถ้าเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชนจะรวมกลุ่มกันอย่างไร ผู้ที่ผลิตสินค้าประเภทเดียวกันมาตรฐานจะต้องเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน อาหารก็ต้องมีรสชาติใกล้เคียงกัน กลุ่มจักสานผลิตเสื่อผ้าเครื่องนุ่งห่มวัสดุจะต้องได้มาตรฐานเดียวกัน การกำหนดราคาก็ต้องเหมือนกันตามผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนผลิตขึ้น สินค้าบางอย่างมีขายที่แหล่งท่องเที่ยวนี้เท่านั้น ใครอยากได้สินค้าประเภทนี้ก็ต้องมาที่แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ หรือแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในวัดก็ต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยดำเนินการด้วย ใครจะเป็นดูแลความสะอาดจะกำหนดบุคคล กลุ่มบุคคลหรือดูแลร่วมกัน ห้องน้ำใครจะคอยดูแล ที่จอดรถใครจะเป็นดูแล สถานที่เช่นบริเวณรอบเจดีย์ใครจะเป็นผู้ดำเนินการ เมื่อเกิดข้อสงสัยจากนักท่องเที่ยวใครจะเป็นคนให้คำตอบ การดำเนินงานทุกอย่างเป็นการบูรณาการที่ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ เป็นต้น เมื่อมีการดำเนินงานที่มีรูปแบบแห่งความเหมือนกัน มีมาตรฐานเดียวกัน มีระบบการปฏิบัติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน การมุ่งสู่จุดหมายแห่งความสำเร็จก็พอจะมองเห็นทางได้ และงานวิจัยของ พรณิลัย นิติโรจน์ (2557) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร: ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองเขตวังทองหลาง พบว่าประชาชนยังไม่มีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผน และการประเมินผลการดำเนินงานตามชุมชนพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากกรุงเทพมหานครได้กำหนดแผนมาแล้ว ซึ่งสำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร เป็นผู้จัดทำโครงการ แล้วให้สำนักงานเขตทั้ง 50 เขตดำเนินการตามแผน เป็นการกำหนดนโยบายหรือโครงการโดยภาครัฐ แบบบนลงล่าง (Top-Down Policy Formulation) และมีการประเมินด้านเดียว ส่วนขั้นตอนการปฏิบัติหรือดำเนินการตามแผนชุมชนพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตั้งแต่ขั้นตอนการคัดเลือกแกนนำชุมชน การอบรมวิทยากรกระบวนการ การจัดเวทีเรียนรู้ และสร้างความเข้าใจ การสำรวจข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล การยกร่างแผนชุมชนพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การจัดเวทีประชาพิจารณ์ จนถึงขั้นตอนนำเสนอแผนชุมชนพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อสำนักงานเขตนั้น พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคมากทั้งทางภาครัฐ คือ ฝ่ายพัฒนาชุมชน และภาคประชาชนเอง เช่น การอบรมคณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้เข้ารับการอบรมวิทยากรกระบวนการจนสามารถดำเนินการในขั้นตอนต่อไปได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ กนิษฐิกา ศอกกลาง (2556) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิง

วัฒนธรรมบ้านธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ด้านการตัดสินใจ ชุมชนได้มีส่วนร่วมในเรื่องการคัดเลือกผู้นำชุมชนด้านการปฏิบัติ ได้มีการดูแลรักษาความสะอาด และกำจัดขยะในชุมชนบ้านธารปราสาท ด้านการรับผลประโยชน์ ได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวบ้านธารปราสาท และด้านการติดตามประเมินผล มีการพูดคุยกับคนในท้องถิ่นเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นในบ้านธารปราสาท และพบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ภูมิลำเนา อาชีพ รายได้ และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามที่แตกต่างกัน จะมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบ้านธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 0.01

3. Community Benefits การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ จากแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาจจำแนกได้ 3 ประการ คือ ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม และผลประโยชน์ส่วนบุคคล ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุนั้นอาจจะมี สิ่งปลูกสร้างทั้งเก่าและใหม่เกิดขึ้นในชุมชน สิ่งปลูกสร้างเก่าอาจจะกลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางวัตถุสำหรับชุมชน เช่น บ้านร้อยปีในชุมชนปลายบางต้องอนุรักษ์ไว้เพื่อให้กลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน แม้ว่าผู้ครอบครองจะอยากเปลี่ยนแปลงหรือรื้อถอนเพื่อสร้างสิ่งปลูกสร้างใหม่ที่ทันสมัยกว่าเดิม แต่เพื่อประโยชน์ของชุมชนแล้วก็ต้องอนุรักษ์ไว้ บางครั้งวัตถุ โบราณก็อาจจะมีค่าทางด้านจิตใจมากกว่าวัตถุใหม่ๆ ที่มีราคาแพงมากกว่าก็ได้ ในกรณีของพระเครื่อง เช่น พระสมเด็จจั่วตระฆัง ซึ่งมีอายุการสร้างมานานร้อยกว่าปียังเป็นวัตถุที่มีราคาหลายล้านบาททั้งๆ ที่วัตถุชิ้นนั้นเป็นปูนที่มีส่วนผสมของสารต่างๆ แต่เมื่อถูกเก็บรักษาไว้นานๆ เข้าก็กลายเป็นวัตถุที่ผู้ครอบครองสามารถได้รับผลประโยชน์ได้ ผลประโยชน์ทางสังคม แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมีผลประโยชน์ต่อชุมชนเป็นหลัก ชุมชนจะได้อะไรจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เบื้องต้นคือการที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวย่อมจะมีการซื้อขายสินค้า การรับประทานอาหาร การเดินทางในพื้นที่ ที่จะต้องอาศัยอุปกรณ์จากแหล่งท่องเที่ยว เมื่อกลับไปยังซื้อของที่ระลึกเป็นของฝาก จากนั้นหากนักท่องเที่ยวมีความประทับใจในการท่องเที่ยวก็จะกลายเป็นแหล่งประชาสัมพันธ์ที่เคลื่อนไหวได้อีกทางหนึ่งด้วย ส่วนผลประโยชน์ส่วนบุคคลนั้น ทุกภาคส่วนในชุมชนที่ดำเนินการในแหล่งท่องเที่ยวต้องได้รับผลประโยชน์ส่วนตนด้วย เป็นการประกอบอาชีพที่มีพื้นฐานมาจากแหล่งท่องเที่ยว ผลประโยชน์อาจจะมาจากการขายสินค้า ขายอาหาร การประกอบธุรกิจที่พัก การให้บริการรถเช่าเพื่อนำเที่ยว การเป็นไกด์นำเที่ยว ทำบ้านพักให้เป็นที่พักแบบโฮมสเตย์ มีอาหารพื้นเมืองให้นักท่องเที่ยว มีรถจักรยาน รถมอเตอร์ไซด์หรือรถเช่าให้บริการ ซึ่งประชาชนมีอยู่แล้ว ไม่ต้องลงทุนอะไรเพิ่มขึ้นอีก นักท่องเที่ยวก็เพลิดเพลิน ประทับใจ ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ก็ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ทุกคนก็พร้อมที่จะเข้ามาร่วมกันในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เมื่อทุกฝ่ายได้ประโยชน์แหล่งท่องเที่ยวก็มีวัตถุที่สำคัญของชุมชน ส่วนรวมก็ได้รับประโยชน์ ประชาชนในท้องถิ่นก็ยังได้รับประโยชน์ส่วนตนด้วย นอกจากนั้นหากกระจายผลประโยชน์ไปยังท้องถิ่นอื่นด้วยก็จะเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนอื่นๆ ได้อีกด้วย

การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์นั้นยังอยู่ในระดับน้อย สอดคล้องกับงานวิจัยของ นาทยา บุตรอยู่ (2557) ที่ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ชุมชนจะมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานโดยให้ความร่วมมือกับโครงการด้านการ

ท่องเที่ยวของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ ด้านกระบวนการตัดสินใจ จะมีส่วนร่วมเฉพาะโครงการของชุมชนหรือระดับท้องถิ่นเท่านั้น ถ้าเป็นโครงการใหญ่ระดับอำเภอหรือจังหวัด ชุมชนจะเป็นเพียงผู้เสนอ ความคิดเห็นหรือลงมติ ส่วนด้านการแบ่งผลประโยชน์จากภาครัฐนั้นยังไม่ได้รับเท่าที่ควร

4. Development Policy หมายถึง การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การวางนโยบายในการพัฒนาในครั้งต่อไป การมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือ การมีส่วนร่วมในงานในการให้ข้อมูล การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเสนอผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนการเสนอแนวคิดในการปรับปรุงและแก้ไขงานต่างๆ ให้ บางครั้งมีปรากฏอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวอื่น ก็ต้องสืบค้นหาข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวจากที่อื่นด้วย บางครั้งข้อมูลสำคัญมีปรากฏในเอกสารจากต่างประเทศโดยนักท่องเที่ยวหรือชาวต่างชาติที่เข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวแล้ว จดจารึกบันทึกเหตุการณ์ วัฒนธรรมประเพณีที่ตนได้พบเห็นไว้ได้ เช่น บันทึกของลาซูแบร์ ที่บันทึกเหตุการณ์สำคัญของสมัยอยุธยาที่ตนพบเห็นไว้ การศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมก็ต้องหาข้อมูลให้รอบด้าน บางครั้งข้อมูลที่เป็นมุขปาฐะที่ได้รับการเล่าขานสืบต่อกันมา ก็ต้องรับฟังและนำมาเป็นข้อมูล นำไปสู่การแลกเปลี่ยนความคิดจากรอบด้าน อาจจะมีการประชุมประจำเดือน การประชุมประจำปีระหว่างชุมชนและจัดประชุมร่วมกันระหว่างชุมชนอื่นๆ ด้วย อาจจะเชิญนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวทั้งจากในประเทศและต่างประเทศเพื่อจะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการดำเนินงานของแต่ละประเทศ ในแต่ละรอบปีทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานก็ต้องนำเสนอผลการปฏิบัติงานว่ามีจุดแข็งอย่างไร มีจุดอ่อนอย่างไร อะไรคือโอกาส อะไรคืออุปสรรค ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานไหน จากใครบ้าง และจะขยายโอกาสในการเพิ่มการสนับสนุนไปยังหน่วยงานใดหรือกลุ่มใด เมื่อวิเคราะห์ร่วมกันแล้วจึงร่วมกันเสนอแนวคิดในการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาต่างๆ จึงนำไปสู่การวางนโยบายในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ มากขึ้นในปีต่อไป การมีส่วนร่วมในการประเมินผลในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริมณฑลยังมีน้อย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณรงค์ ชูรัรักษ์ และคณะ (2553) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอุทยานไดโนเสาร์ของประชาชนในตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวอุทยานไดโนเสาร์โดยรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏว่า การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลและการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม อยู่ในระดับน้อย เมื่อเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอุทยานไดโนเสาร์ของประชาชนที่มีเพศต่างกัน พบว่าโดยรวมและด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริมณฑลต้องมีความรู้ใหม่ในการจัดการ คือ “ROBP : MODEL” ประกอบด้วย 1. Determine Responsibility หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในปัญหาต่างๆ การวางนโยบายในการพัฒนา ชุมชนมีส่วนร่วมในตัดสินใจร่วมกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน 2. Unitary Operation การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การปฏิบัติงาน การแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่เหมาะสม ดำเนินการตามแผนงาน มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน และการดำเนินงานนั้นจะต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน 3. Community Benefits ชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม และผลประโยชน์ส่วนบุคคล และผลประโยชน์นั้นต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของ

ชุมชน 4. Development Policy หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมีส่วนร่วมในการประเมินผล มีส่วนร่วมในงานในการให้ข้อมูล มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเสนอผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนการเสนอแนวคิดในการปรับปรุงและแก้ไขงานต่างๆ ให้ดียิ่งขึ้น และมีการวางนโยบายในการพัฒนาในครั้งต่อไป

9. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลาง ปริมาณพล ต้องคำนึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ การดำเนินงาน การได้รับผลประโยชน์และมีการประเมินในแต่ละปี

2. ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์การบริหารท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม นำข้อเสนอแนะจากหลายส่วนมารวมกันในการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริมาณพล

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเบื้องต้นต้องมีความสะอาด มีความน่าสนใจ
2. ควรฟื้นฟู รักษา อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นไว้ และส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่เหมาะสมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

3. ต้องสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยมีหลักการมาจากแหล่งท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ สร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ของชุมชน และส่งเสริมดำเนินการให้เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคกลางปริมาณพล ไม่ค่อยเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวมากนัก น่าจะทำการศึกษาเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งที่มีการจัดการที่ดีจนได้รับความนิยมนักท่องเที่ยว เป็นการวิจัยแบบถอบทบเรียนจากแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จทั้งในประเทศหรือต่างประเทศ

บรรณานุกรม

กนิษฐิกา ศอกกลาง. (2556). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.

ณรงค์ ชูรัักษ์ และคณะ. (2553). การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอุทยานไดโนเสาร์ของประชาชนในตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม; ว.มร. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 : พฤษภาคม-สิงหาคม 2553.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2543). แนวคิดการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ และคณะ. (2560). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
ชุมชนอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (10)
ก.ค.-ธ.ค. 60

นัตยา บุตรอยู่. (2557). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ จังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พรณิลา นิตโรจน์. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร: ศึกษา
เฉพาะกรณีการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองเขตวังทองหลาง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขาวิชากฎหมายและการจัดการ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.